

DEVİNGEN ZAMAN VE AYDIN:

FRANCISCO GOYA'NIN RESİMLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

*Akasya Kansu Karadağ**

Giriş

Metodolojik düzeyde çağların tarihsel bir olay referans alınarak birbirinden ayrılması özellikle öğrenim açısından kolaylık sağlasa da olgusal açıdan bir çağın pratiklerinin diğerinden ayrılması tarihsel uzamda hayli güçtür. Bununla birlikte bir çağın bitişi ve yeni bir çağın başlangıcı, bir organik krizin ortaya çıkması ile gerçekleşir. Antonio Gramsci'ye göre egemen sınıf oydaşmasını yitirmiş ise, başka bir söyleyişle, artık yönetici değil de sadece egemen ise, salt zorlama gücünü kullanıyor ve bu nedenle geniş kitleler ideolojilerinden kopup eskiden inandıklarına artık inanmıyorlarsa, burada bir organik krizin varlığından söz edilebilir. Her yeni çağ, az önce bahsettiğimiz gibi geniş kitlelerin bir önceki çağda inandıklarına inanmadıkları noktada başlar¹.

Her ne kadar kronolojik olarak çağların başlangıçları ve bitişleri kesin tarihlerle sınırlandırılrsa da önceki çağın tarihsel, kültürel, dinsel ve sınıfsal etkileri bir sonraki çağda da kendini gösterir. Bir önceki çağın devingenliği etkisini yeni başlayacak çağın nüvelerinde gösterebilir. Organik krizle ortaya çıkan yeni çağın kendi sorunsalları ve önceki çağın getirileri birbirleri içerisinde devinir. Aydının rolü ise hem öncül hem de ardıl çağların sorunsallarını eleştirebilmektir. Elinizdeki incelemede tam da bu noktada, 1746–1828 tarihleri arasında yaşayan ressam Francisco Goya'nın feodalite, kilise ve krallık eksenindeki tavrı ile Fransız İhtilali öncesi ve sonrası arasındaki bağ, resmettiği eserler üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır.

* Araş. Gör., Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

¹ A. Gramsci, **Prison Notebooks**, Elec Book, Çev.Q. Hoare, G.Nowell Smith, London, 1999, s. 450.

Devingen Ortaçağ ve Fransız İhtilali

Orta Çağ'ın temel çelişkisi iktidarın parçalanmasıdır. İktidar güçsüz ve yetkisiz kral, feodal lord, lordun topraklarını işleme hakkına sahip vasal ve kilise üçlüsü arasında paylaşılmaktadır. Aydınlanma çağının, Reform ve Rönesans'ın etkisini bütün bir Avrupa'da değişik ölçülerde gösterdiği yıllar içerisinde bile bir ardıl çağ olan orta çağın temel iktidar çelişkilerinin gündelik hayatta ve yönetim kademesinde kendisini gösterdiği açıkça gözlemlenebilir. Bunun temel nedeni bir çağın radikal olarak bitmesini sağlayan büyük organik krizlerden sonra da kimi zaman, ardıl çağın mirası olan siyasal hareketlerin devam edebilmesi ihtimalidir.

Orta Çağ'ın ilk çelişkisini vasal-lord ikilemi oluşturmaktadır. Toprak sahibi lord, vasalına fief sözleşmesi karşılığında toprak devredip, bu devir karşısında vasal fiefi ekonomik olarak kullanmaktadır².

Feodalitenin temelleri lord-vasal arasında kurulurken, Orta Çağın ikinci çelişkisi kral ve ruhban sınıfı arasında kurulmaktadır. Kral bu çağda yetkilerini merkezi bağlamda kaybetmiş, iktidarını -özellikle Papa VII. Gregorius zamanından sonra- ruhani iktidarla zaman zaman paylaşmış, bazı noktalarda ise kaybetmiştir. Papalık dünyevileşme sürecini kendisini "*dünyevi korporatif ve hukuki içeriklerle*"³ donatarak tamamlamış, engizisyon mahkemeleriyle yargılama ve iktidara ortak olmuştur.

Orta çağın ardıllarını etkileyecek olan son çelişkisi ise kent devletlerinin oluşması ve kent devletlerinin hayat verdiği yeni bir sınıf olan burjuvazinin doğuşudur⁴.

Goya'nın yaşadığı çağ olan aydınlanma çağında da yukarıda bahsi geçen üç iktidar ayağı, etkilerini farklı coğrafyalarda ve farklı yoğunluklarda sürdürmektedir. Ancak İspanyol Aydınlanma Çağı ve öncesinde İspanya sürekli kendi içerisinde devingen bir tutum izlemiştir. Francisco de Vittoria, iktidarın ne papa ne de imparatora doğrudan ait olduğunu, kusursuz toplumunun egemeninin papa tarafından değil halk tarafından seçilebileceğini; Huarte de San Juan ise olgularda tabiatüstü değil tabi nedenler aramanın daha doğru olduğunu ileri sürerek

² G. Poggi, **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s.37 vd.

³ E. Kantorowicz, "Orta Çağ Siyasi Düşüncesinde 'Vatan İçin Ölmek – Pro Patria Mori'", **Devlet Kuramı** içinde, Cemal Bali Akal (Der), Dost Yayınları, Ankara,2013, s.120.

⁴ M. Akad-B. Vural Dinçkol-N. Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, Eylül 2016, s. 157.

skolastik tabulara karşı gelmişlerdir⁵. Goya'nın aydın kimliğinin altındaki eleştirel perspektif, hiç kuşkusuz İspanyol aydınlanma çağının öncülleri üzerinde temellenmektedir. Goya'nın çoğu eserinde kral, toprak zengini aristokrasi sınıfı, engizisyon yargılamaları ve Fransız İhtilali sonrası İspanyol işgalinin izleri gözlemlenmektedir. Ancak hiç kuşkusuz Goya'nın eserlerinde doğrudan hedef aldığı ve bir "aydın" olarak doğrudan eleştirilerini resmettiği temel kurumlar engizisyon ve İspanyol işgali sonrası Bonapartist kurumlardır.

Doğrudan kiliseyi hedef alan, aydınlanmacı tavrın getirdiği eleştirel eserlerinin yanında Goya'nın kraliyet ressamı olması nedeniyle kraliyet mensuplarının⁶ ve aydınlanma döneminin dönüşen aristokrasinin de portrelerini⁷ resmettiği görülmektedir⁸. Gerçekçi yaklaşımı dışında bu kurumlara cepheden bir saldırıda bulunmayan Goya eserlerinde orta çağın feodal işbölümüne göre dua edenler olarak adlandırılan ruhban sınıfını hedef almıştır. Dolayısıyla Goya ortaçağdan aydınlanmaya uzanan süreçte işbölümü esasına göre ayrılan sınıfların altını çizen birçok resme hayat vermiştir⁹.

IV. Carlos'un Ailesi

⁵ C. B. Akal, **Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s.72, 184.

⁶ <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-family-of-carlos-iv/f47898fc-aa1c-48f6-a779-71759e417e74>. (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

⁷ <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-duke-and-duchess-of-osuna-and-their-children/09085b96-441d-40e3-9092-9230bbe1fa99> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

⁸ H. Rawlings, **The Spanish Inquisition**, Blackwell Pub., 2006, s.145.

⁹ M. A. Ağaoğulları; **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, 2011, s.237 vd.

Osuna Düik ve Düşesi ile Çocukları

Bütün bunların yanı sıra Goya'nın en çok ilgi çeken ve tarihsel açıdan son derece önemli olan eseri, bakıra baskı tekniğiyle resmettiği "Los Caprichos" serisidir¹⁰. Bu seride Goya, akıl dışı ve acımasız kabul ettiği engizisyon yargılamalarını eleştirmiş, yönetici sınıfların eksiklik ve acizliklerini her bir resmin altına düştüğü notlarla vurgulamaya çalışmıştır¹¹. Karanlık, mantık içindeki gizli mantık dışılık çağdaşı ve aynı ekole mensup olduğu düşünülen Piranesi'yle beraber eserlerinde görülen temel unsurlardır¹². Goya'nın karanlık engizisyon mahkemelerinin

¹⁰ <https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/el-sueo-de-la-razon-produce-monstruos-caprichos-43/fe698552-b8b0-4a8e-9b74-5c31152f039a?searchid=72815c50-dcff-b9ff-ca43-ea93be7d623b> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/aquellos-polbos-capricho-23/4707bff3-2574-4170-a216-abef4e888c53?searchid=14acc2f4-7461-7895-7f8f-f8144fbab6a1> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

¹¹ Rawlings, s.55.

¹² W. Bush, **Art in the Age of Enlightenment From a Pan European Perspective**, <http://www.aufklaerung-im-dialog.de/assets/Uploads/PDFs/Katalogtexte/englisch/KatalogtextBuschEN.pdf> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

uygulamalarını eleştirdiği, imparatorluktan tanrı devletine uzanan süreçtir. Bu dönemde son derece etkin olan engizisyon gücünü, 12. yüzyılda temelleri atılan Salisburyli John'un siyasal kuramından alır. Buna göre, ruhani otorite olan kilisenin iktidarı, prens, kral veya imparatorun iktidarından üstündür. Yargılamaların kontrolsüzce, acımasızca din adına yapılması bu siyasal kuramın bir uzantısıdır¹³. Buna karşılık aydınlanmacı ve mutlak monarşi iktidarına inanan Goya bu seride akılcılıktan uzak olan yargılamaları, kendi gerçeğindeki akıl dışılıklarla anlatmıştır.

Aquellos polbos. Capricho 23

Goya, yaşamının büyük bir kısmını Bourbon krallığının aydınlanma taraftarı krallarına hizmet ederek geçirmiştir. 1774'ten itibaren krallık için çalışmıştır. Ancak, Fransız İhtilali sonrası Napoleon'un tahtan düşmesinin ardından yeniden göreve gelen, engizisyon kurumunu geri getiren, anayasayı kaldırıp kendini mutlak monark ilan eden Bourbon Hanedanından VII. Ferdinand'a kadar

¹³ M. A. Ağaoğulları- L. Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, İmge Yayınları, Ankara,2011, s.214.

kraliyetle sıkı ilişkileri olan Goya'nın bu dönemden sonra daha izole bir ortamda, siyasadandan uzak bir yaşantı tercih ettiği görülmektedir. Yine de VII. Ferdinand'ın Fransız İhtilali ardından Napoleon'un düşüşü sonrası tebaasını sorguladığı dönemde, Goya krala bağlılığını Fransız rejiminin İspanya'yı işgalini resmeden 2 Mayıs 1808, 3 Mayıs 1808 *Kurşuna Dizilenler* eserleri ile göstermiştir¹⁴. Goya'nın 3 Mayıs 1808 *Kurşuna Dizilenler* resminde Fransa'nın İspanya'yı işgal etmesinden sonra Madrid'in girişinde Fransız askerlerinin İspanyol halkından tutukladıkları kişileri kurşuna dizmesi ve bu olayın ardından çıkan isyanların altı yıl sürerek Joseph Bonapart'ın tahttan indirilmesine kadar varan mücadeleyi resmetmiştir¹⁵. Burada Bonapartist kurumların getirdiği yıkım ve bu yıkım ardından gelen özgürlük, organik krizle kurulan yeni düzene kültürel bir katkı sunmuştur.

Napoleon Bonapart'ın iktidara gelişi aslında Fransız Devrimi'nin ruhunu kaybetmesi, askeri diktatörlüğün kazanılması anlamına gelmektedir. 1802 Mayıs'ında yapılan Anayasa değişikliğiyle senato başkanı olan Napoleon, senatörlerin sayısını belirleme, anayasa değişikliklerini kararname ile yapma, kendine bağlı konsülleri seçme gibi yetkileri elinde toplayarak, diktatörlüğe adım adım giden yolu hazırlamıştır¹⁶. Napoleon'un daha sonra Goya'nın da resimlerinde göreceğimiz fetih ve toprak genişletme politikası aslında Fransız İhtilalinin temel felsefesine ters düşmektedir. Çünkü fetih ve toprak genişletme fikri; Kardeşlik ve İnsan Hakları ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Örneğin, Fransız İhtilali'nin öncü isimlerinden biri olan Robespierre, Fransız devrimini yayma ve özgürleştirme savaşlarına başından beri karşıdır. Robespierre'in karşı olmasının nedeni; savaşla kardeş cumhuriyetler kurma fikrinin ülkelerin tarafsızlık haklarına saygı gösterilmemesi anlamına gelmesidir. Robespierre Fransa'nın ancak ve sadece başlamış olan devrim hareketlerine yardım edebileceği düşüncesini savunmaktadır¹⁷. Goya'nın 3 Mayıs 1808¹⁸ resmi de bir bakıma Robespierre'in reddettiği noktaya ilişkindir. Fetih politikalarının uygulanması sırasında fethedilen

¹⁴ J. Voorhies, **Francisco de Goya (1746-1828) and The Spanish Enlightenment**, Heilburnn Timeline of Art History, http://www.metmuseum.org/toah/hd/goya/hd_goya.htm (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

¹⁵ M. E. Kahraman, **Sanat ve Siyaset İlişkisinde Sanatçı Misyonerliği**, Akademik İncelemeler Dergisi, C.11., S.1.,2016, s.225-251.

¹⁶ G. Rude, **Fransız Devrimi**, Çev. A. İ. Dalgıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 187.

¹⁷ Rude, s.210.

ülkelerin halklarının kıyımına uğraması ve bunun devrim adına yapılması burada eleştirilen noktadır.

İnfazlar

Sonuç Yerine: Bir Aydın Olarak Goya

Goya'nın devingen zaman içerisinde her toplumsal olaya karşı gösterdiği tutum ve bunun resmine yansımaları onun aydın duyarlılığını gösterir. Kraliyet ressamı olması ve birçok aristokrati resmetmesi bir kenara bırakılırsa; engizisyon mahkemelerine cepheden saldırıda bulunması ve yozlaşmış Bonapartist kurumlar karşısında ezilen halk portrelerini tuvaline taşıması yaşamının güvende olmadığı bir ortamda bile aydın sorumluluğunu yerine getirdiğini göstermektedir.

Goya'nın söz konusu bu tutumu Jean Paul Sarte'nin *Aydınlar Üzerine* eserinde belirttiği fikrinin tam karşılığıdır:

¹⁸ <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-3rd-of-may-1808-in-madrid-or-the-executions/5e177409-2993-4240-97fb-847a02c6496c> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

“(...) bir aydın için söz konusu olan, bir eylemi daha başlamadan yargılamak, bir eylemin başlatılmasında etkili olmak ya da bu eylemin aşamalarını belirlemek değildir. Tersine, onu harekete geçerken tabandan gelen güç düzeyinde (aniden patlak veren ya da önceden örgütler tarafından yönlendirilen grevler) yakalamak, onunla bütünleşmek, fiziksel olarak katılmak, onun içine sızmasına ve kendini sürüklemesine izin vermek ve sadece gerekli olduğunun bilincine vardığı zaman, kimliğini, doğasını açıklamak ve onu anlamı ve olanakları hakkında aydınlatmak[tır]”¹⁹.

Goya, gerçekten de kendi çağında gerçekleşen toplumsal olayları yakalamış, engizisyon yargılamalarındaki akıl dışılığı resimleriyle göz önüne sererek çağının insanını aydınlatmak istemiştir.

Bütün bir orta çağ boyunca aydın olma sıfatını elinde bulunduran kilise sınıfıdır. Kilise 1789 devrimi öncesinde toprak aristokrasisinin aynı gelişim sürecini paylaştıkları sınıfın ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki varoluşsal bilincini oluşturan geleneksel aydın eksikliğini kapatırken²⁰, Goya kilisenin oluşturduğu bu aydın tipini eleştirir. Goya her ne kadar aydınlanma çağının varoluşsal bilincini oluşturan bir organik aydın olsa da bu bağıntıdan uzak bir biçimde Fransız İhtilalinin getirdiği yeniliklerin baskıyla uygulanmasını eleştirerek aydınların egemen sınıftan bağımsız hareket edebileceklerini de göstermiştir²¹.

KAYNAKÇA

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali; KÖKER, Levent, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, İmge Yayınları, Ankara, 2011.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

AKAD, Mehmet ; VURAL DİNÇKOL; Bihterin; BULUT, Nihat, **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, Eylül 2016.

¹⁹ J. P. Sartre, **Aydınlar Üzerine**, Çev: A. Bora, Can Yayınları, İstanbul, 2010, s. 55.

²⁰ M. Yetiş, “*Aydınlar ve Sınıflar: Üç Kuramsal Model*”, **Praksis Dergisi**, S.8, s.51-90.

²¹ Yetiş, s. 86.

AKAL, Cemal Bali, **Modern Düşüncenin Doğuşu İspanyol Altın Çağı**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

BUSH, Werner, **Art in the Age of Enlightenment From a Pan European Perspective**, <http://www.aufklaerung-im-dialog.de/assets/Uploads/PDFs/Katalogtexte/englisch/KatalogtextBuschEN.pdf> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

GRAMSCI, Antonio, **Prison Notebooks**, Elec Book, Çev.Q. Hoare, G.Nowell Smith, London, 1999.

KAHRAMAN, Mehmet Emin, **Sanat ve Siyaset İlişkisinde Sanatçı Misyonerliği**, Akademik İncelemeler Dergisi, C.11., S.1.,2016.

KANTOROWICZ, Ernst, “Orta Çağ siyasi düşüncesinde ‘vatan için ölmek-pro patria mori’”, **Devlet Kuramı** içinde C. B. Akal (Derleyen), Dostkitapevi Yay.,2013, Ankara.

POGGI, Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

RAWLINGS, Helen, **The Spanish Inquisition**, Blackwell Pub., 2006.

RUDE, George, **Fransız Devrimi**, Çev. A. İ. Dalgıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

SARTRE, Jean Paul, **Aydınlar Üzerine**, Çev: A. Bora, Can Yay., 2010.

VOORHIES, James, **Francisco de Goya (1746-1828) and The Spanish Enlightenment**, Heilburnn Timeline of Art History, http://www.metmuseum.org/toah/hd/goya/hd_goya.htm, (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

YETİŞ, Mehmet, “*Aydınlar ve Sınıflar: Üç Kuramsal Model*”, **Praksis Dergisi**, S.8.

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/el-sueo-de-la-razon-produce-monstruos-caprichos-43/fe698552-b8b0-4a8e-9b74-5c31152f039a?searchid=72815c50-dcff-b9ff-ca43-ea93be7d623b> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

<https://www.museodelprado.es/coleccion/obra-de-arte/aquellos-polbos-capricho-23/4707bff3-2574-4170-a216-abef4e888c53?searchid=14acc2f4-7461-7895-7f8f-f8144fbab6a1> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-duke-and-duchess-of-osuna-and-their-children/09085b96-441d-40e3-9092-9230bbe1fa99> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-family-of-carlos-iv/f47898fc-aa1c-48f6-a779-71759e417e74> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)

<https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-3rd-of-may-1808-in-madrid-or-the-executions/5e177409-2993-4240-97fb-847a02c6496c> (Erişim Tarihi: 20.09.2016)